

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Basic Islamic Sciences

Vol: 8

Issue: 56

Year: 2022

Pp: 518-528

Arrival

12 December 2021

Published

28 February 2022

Article ID 1367

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.31576/smryj.1367>

How to Cite This

Article

Kolay, K. & Denizer, N. (2022). "Nüzül-Sîret İlişkisi

Bağlamında Hz.

Süleyman-Belkıs

Kıssasının Siyâsî

İletişim ve Davet

Öğretisi",

International Social

Mentality and

Researcher Thinkers

Journal, (Issn:2630-

631X) 8(56): 518-528.

Social Mentality And

Researcher Thinkers is

licensed under a

Creative Commons

Attribution-

NonCommercial 4.0

International License.

Nüzül-Sîret İlişkisi Bağlamında Hz. Süleyman-Belkıs Kıssasının Siyâsî İletişim ve Davet Öğretisi¹

In The Context Of The Relationship Nüzül-Siret Political Communication and Invitation Teaching Of Süleyman- Belkis's Parable

Kadir KOLAY¹ Doç. Dr. Nurullah DENİZER² ¹Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi. Uşak/Türkiye.²Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Uşak/ Türkiye

ÖZET

Kur'an-ı Kerim, ilâhî iradenin insanlara bir rehber olarak gönderdiği ve hayatın hemen her yönüne dair muhataplarına ışık tutan bir kitaptır. İnsanların bu rehberden en verimli şekilde faydalanabilmeleri için Kur'an'ı iyi bir şekilde tahlil etmeleri gerekir. Kur'an'ı anlamının ilk aşaması, vahyin nazil olduğu ortamı tanımak ve varsa ayetin nüzülüne sebep olan olayları tespit ederek vahiy ile olgu arasındaki ilişkiyi saptamaktır. Zira Kur'an ilk dönem vahyin muhataplarına doğrudan hitap etmiştir. Dolayısıyla Kur'an'a muhatap ilk neslin ayetlerden ne anladığı meselesi Kur'an'a dolaylı olarak muhatap olan sonraki nesiller ve bizler için daha da önemli hale gelmiştir. Kur'an mesajını muhataplarına iletilirken çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu durum Allah kelâmı olan Kur'an'ın muhatapın anlama ve algılama seviyesine göre çeşitli iletişim kanalları kullandığının göstergesidir. Bu bağlamda Kur'an kıssaları vahyin mesajını muhataba iletmede önemli bir görev üstlenmişlerdir. Kur'an'ın yaklaşık üçte birini teşkil eden kıssalar nâzil olduğu dönemle de toplumsal, sosyal ve siyâsî yönden bağlantısı bulunmaktadır. Bu anlamda kıssalar vahiy ortamı hakkında çıkarımlar yapabilmemize olanak sağlamaktadır. Kıssalar nâzil olduğu topluma ideal davranış örneği sunar; geçmiş ümmetlerde inkârcıların durumlarını haber vererek muhataplarını uyarır; özel ve etkileyici anlatımlarla muhatapların ibret almasını, durup düşünmesini önerir. Öte yandan peygamberlerin tebliğ mücadelelerini mevzu bahis etmeleri yönüyle birtakım usûl ve ilkeler öğretir. Hz. Süleyman-Belkıs kıssasında da bu tür ilkeler mevcuttur. Bu çalışmada, kıssada mevzu bahis edilen her iki karakterin de hükümdar olmaları sebebiyle siyâsî yönleri ele alınmıştır. Özellikle Hz. Süleyman'ın peygamberlik görevini bu arka plan dâhilinde nasıl yerine getirmeye çalıştığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu husus Hz. Peygamber'in davet metotlarıyla ilişkilendirilmiş, benzerlikler ve farklılıklara değinilmiştir. Peygamberlerin davet üslûplarından örnekler sunulmuştur. Buradan hareketle davette üslûbun önemine işaret edilerek bu hususa dair üslûp ve ilkeler çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Hz. Süleyman-Belkıs kıssası bizim açımızdan siyâsî ilkeler ağırlıklı bir içeriğe sahiptir. Bunun yanında farklı davet üslûbu ve ilkelerle ilişkilendirebilme olanağı bakımından da önemli bir içeriğe sahiptir. Hz. Süleyman'ın diğer peygamberlerden farklı olarak hayvanlara hükmeden bir özelliği olması, onları istediği şekilde yönlendirebilmesi ve gerektiğinde kendisi gibi bir insan olan kişiyle iletişimde kullanması bu farklılığa bir örnektir. Girişle birlikte altı başlıktan oluşan bu çalışma, Hz. Süleyman-Belkıs kıssasında siyâsî iletişim öğretisine yönelik olarak çıkartılabilecek olan ilke ve prensipleri tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Nüzül-Siret, Kıssa, Hz. Süleyman, Belkıs.

ABSTRACT

The Qur'an is a book that the divine will sent to people as a guide and sheds light on its interlocutors about almost every aspect of life. In order for people to benefit from this guide in the most efficient way, they need to analyze the Qur'an well. The first stage of understanding the Qur'an is to recognize the environment in which the revelation was revealed and to determine the relationship between revelation and fact by detecting the events that caused the revelation of the verse, if any. Because the Qur'an addressed the first period addressees directly. Therefore, the question of what the first generation, who addressed the Qur'an, understood from the verses has become even more important for us and the next generations who are indirectly addressed with the Qur'an. Qur'an used various methods while conveying the message of the Qur'an to the addressee. This is an indication that the Qur'an, which is the word of God, uses various communication channels according to the understanding and perception level of the addressee. In this context, the stories of the Qur'an have undertaken an important task in conveying the message of revelation to the addressee. The stories, which make up about one third of the Qur'an, have a social, social and political connection with the period when it was revealed. In this sense, the stories allow us to make inferences about the environment of revelation. The anecdotes present an example of ideal behavior to the society in which it was revealed; warns his interlocutors by informing about the situation of the deniers in the past ummahs; with special and impressive expressions, he recommends the interlocutors to take a lesson and stop and think. On the other hand, it teaches some methods and principles in terms of talking about the prophets' struggles to convey. There are also such principles in the story of the prophet Suleyman-Belkıs. In this study, the political aspects of both characters in the story are discussed, since they are rulers. Especially It has been tried to understand how Suleyman tried to fulfill his prophetic duty within this background. This matter, It has been associated with the invitation methods of the Prophet Muhammed, and the similarities and differences have been mentioned. Examples of the invitation styles of the prophets are presented. From this point of view, the importance of style in the invitation was pointed out and the style and principles related to this issue were discussed in various aspects. For us, the story of prophet Suleyman-Belkıs has a weighted content based on political principles. In addition, it has an important content in terms of the possibility of associating it with different invitation styles and principles. An example of this difference is that, unlike the other prophets, Suleyman had a characteristic of dominating animals, being able to direct them as he wished, and using them in communication with a human being like him when necessary. This study, which consists of six titles together with the introduction, It aims to determine the principles and principles that can be derived from the story of Suleyman-Belkıs for the teaching of political communication.

Keywords: Qur'an, Nüzül-Siret, Parable, Hz. Süleyman, Belkıs

¹ Bu makale Doç. Dr. Nurullah Denizer danışmanlığında Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi olan Kadir Kolay tarafından hazırlanmakta olan "Nüzül-Siret Bağlamında Hz. Süleyman-Belkıs Kıssası" başlıklı Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, ilâhî iradenin insanlara bir rehber olarak gönderdiği ve hayatın hemen her yönüne dair muhataplarına ışık tutan bir kitaptır. İnsanların bu rehberden en verimli şekilde faydalanabilmeleri için Kur'ân'ı iyi bir şekilde tahlil etmeleri gerekir. Kur'ân'ın muhtevasında önemli bir yer tutan kıssalar ilâhî mesajların doğrudan ve dolaylı muhataplarına ulaştırılmasında çok ciddi bir işlev üstlenmişlerdir (Kılınçlı, 2020: s. 702). Kur'ân'ın yaklaşık üçte birinin kıssalardan oluştuğunu düşündüğümüzde bu gerçek daha da anlamlı görünmektedir. Diğer taraftan bu kıssalar ve önceki devirlerde yaşayan kavimlerin yaşadıkları olaylara dair bilgiler sunan pasajlar, toplumun dinî, siyâsî ve sosyal yapısı hakkında birtakım mesajlar da barındırmaktadır. Bu bağlamda kıssaların ve söz konusu pasajların nâzil oldukları dönemde meydana gelen olaylarla ilişkili olduğu varsayılabilir. Bunun en önemli göstergesi, “Kur'ân âyetlerinin tek bir seferde değil de yirmi üç senede bölüm bölüm nâzil olması ve Kur'ân'da her peygamberin hayatının tamamının değil de belli kesitlerinin yer almasıdır” (Küçükvar, 2020: s. 12). Dolayısıyla Kur'ân kıssalarını doğru bir bakış açısıyla ele almak, bu kıssalarda verilmek istenen mesajı daha isabetli bir şekilde tespit etme imkânını şüphesiz güçlendirecektir. Bunu başarmak ise öncelikle kıssanın nasıl bir ortama indiğini tahlil etmekle mümkündür. Üzerinde çalışacağımız kıssayı okuma usûlü diyebileceğimiz nüzûl-sîret, Kur'ân kıssalarının Hz. Peygamber'de ve peygamberlikle bizzat muhatap olmuş sahabe neslinde karşılık bulan anlaşılma şeklidir. Kur'ân'ın ilk muhataplarına hitap tarzı ile sonraki nesillere hitap ediş şekli farklıdır. İlk muhataplar süregiden hayat şartları içerisinde Kur'ân'a doğrudan muhatap olmuşlardır. Fakat Kur'ân'ın metnine muhatap olmuş bizler için durum daha farklıdır. Zira Kur'ân'ın mesajını yanlış anlama riski elbette ki sözlü olarak değil de yazılı olarak ona muhatap olan bizler için daha çok söz konusudur (Döner ve Aldanma, 2021: s. 123-124). Çünkü ilk muhataplar vahyedilen ayetin hangi bağlam ve ortamla ilgisi bulunduğu şahitlik etmişlerdir. Bu bakımdan ilk muhatapların gelen vahyin mesajını anlama hususunda, ona metin olarak muhatap olan sonraki nesiller gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmadıkları söylenebilir. Buna karşın sonraki muhatapların, âyetlerin indirilmiş olduğu ortam ve şartlarla ayet arasındaki ilişkiyi göz ardı etmeleri yahut doğru bir şekilde tespit edememeleri onları ayeti doğru bir şekilde anlamlandıramama sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'ın mesajını anlama çabası güden her çalışmanın Kur'ân'ı hitap-muhatap ilişkisi çerçevesinde düşünüp ele alması elzemdir. Bunun yolu ise vahiy ortamını bizlere bildiren rivayetlere başvurmak, Kur'ân'a doğrudan muhatap olan ilk neslin naklettiklerini ve her ayetin hangi sorun ya da soruya karşılık geldiğini tespit etmeye çalışmakla mümkündür (Coşkun, 2014: s. 16-17-18). Buna göre nüzûl-sîret, kıssanın nâzil olduğu ortamı ve muhatapların ondan ne anladığını tespiti yönelik bir yaklaşımdır. Bu itibarla çalışmamızın konusunu teşkil eden Hz. Süleyman-Belkis kıssası nüzûl-sîret bağlamında okunmaya çalışılacaktır.

Kur'ân'da kıssaların bulunmasının maksadı kronolojik bir olay silsilesi anlatmak değildir. Kıssaların Kur'ân'da yer almasının maksatlarından biri, insanların onlardan ibret almasıdır. Buna bağlı olarak bazı kıssalar birçok kez tekrar edilmiştir (Şengül, 1995: s. 7). Diğer bir deyişle Kur'ân kıssaları tarih sahnesinden seçilerek ibret alınsın diye Allah Teâlâ tarafından açıklanan hikmetli vakalardır (Sağlam, 1985: s. 7).

Kıssalar Kur'ân'ın ifade üslûbunun en önemli örneklerinden ve vasıtalarından biridir. Bu yönüyle kıssalar anlatıma canlılık katarken öte yandan muhatapı üzerinde etki oluşturacak bir üslûpla anlatılmıştır. Zira Kur'ân olayların ayrıntılarını değil; kendi maksadına uygun ve insanlar için ortak sorun olabilecek yönlerini seçer (Şengül, 1995: s. 4, 28). Kıssalarda anlatılanlar bunun en bariz örneğidir. Zira dikkatle bakılacak olursa kıssaların, kendilerinden son tahlilde çıkarılabilecek ilkeler bakımından genel ve ortak bir duruma karşılık geldiği görülecektir. Çalışmamızın konusu olan Hz. Süleyman-Belkis kıssasından da çıkarılabilecek çeşitli ilkeler bulunmaktadır. Bizim bu makalede ele alacağımız husus aynı zamanda hükümdar olan Hz. Süleyman ve Belkis'in aralarında geçen iletişim şeklidir. Makalede öncelikle Hz. Süleyman ve Belkis kıssasının Kur'ân'da zikredildiği âyetlere yer verilecek; hükümdar olmaları yönüyle siyâsî ve resmî arka planın Hz. Süleyman ve Belkis arasındaki bu iletişime etkisi anlaşılmalı çalışılacaktır. Aynı zamanda söz konusu arka planın davet usûlünü ve tebliğ metodunu ne şekilde etkilediği irdelenecek ve kıssadaki tebliğ metodunun nüzûl-sîret ilişkisi bağlamında Hz. Peygamber'in tebliğ ve davet görevinin bir parçası olan davet mektupları ile olan ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2. KUR'ÂN'DA HZ. SÜLEYMAN-BELKIS KISSASI

Hz. Süleyman-Belkis kıssasının yer aldığı Neml sûresi Mekke döneminde Şuarâ sûresinden sonra nâzil olmuştur. Doksan üç ayetten oluşur. İsmi Hz. Süleyman'ın ordusuna yol veren karıncayla ilgili kıssanın anlatıldığı 18. ayetten alır. Bu sûreye, kıssası kapsamlı bir şekilde anlatıldığından dolayı Süleyman sûresi de denilmiştir. Kur'ân'ın vahiy oluşuna vurgu ile başlayan sûrede Hz. Mûsâ, Sâlih, Lût ve Hz. Süleyman'ın mücadelelerinden örnekler verilir, ardından Allah'ın birliğinin delillerine ve ahiret hayatının önemine temas edilmiştir. Bölümlere ayıracak olursak ilk bölümünde yukarıda zikredilen peygamberlerin tevhid mücadelesi

konu edilmektedir. Hz. Peygamber'e hitap ile başlayan ikinci bölümde tabiat düzeninin işleyişi, yaratılışı ve insan yaşamıyla uyumunun mükemmelliği gibi açıklamalar üzerinden Allah'a şirk koşmanın akıl mantık çerçevesi dışında kalacağına vurgu yapılır. Son bölümde ise kıyametle birlikte ahiret hayatının bazı dehşetli sahnelerine temas edilerek Hz. Peygamber'in uyarıcı konumunda olduğu belirtilerek sûre sona erer. Yaklaşık on üç yıllık Mekke döneminin ikinci yarısında nâzil olduğu düşünülen Neml sûresinin muhtevassından hareketle Mekke döneminde Müslümanlara karşı zulümlerin şiddetlendiği, İslam'a karşı direnişin giderek arttığı bir dönemde nâzil olduğu anlaşılmaktadır (Yazıcı, 2006: s. 553). Mushaf'ta kendinden önce yer alan Şuarâ sûresini tamamlayıcı niteliktedir (Yazır, 2011: s. 135).

Neml sûresi 15-44. ayetlerde yer alan Hz. Süleyman-Belkıs kıssası meâlen şöyledir: “Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, “Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur” dediler. Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve “Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi. Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler” dedi. Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerken dedi ki: “Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın sâlih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle sâlih kullarının arasına kat!” Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?” “Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmedikçe kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim. Derken Hüdhüd çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman'a) şöyle dedi: “Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim.” “Ben, onlara (Sebe' halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.” “Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.” “Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkararak, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.)” Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Büyük Arş'ın Rabbidir. Süleyman, Hüdhüd'e şöyle dedi: “Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz.” “Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak.” Sebe' kraliçesi Belkıs dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı.” “Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, ‘Bismillâhirrahmânirrahîm’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.” “Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem.” Dediler ki: “Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşıyoruz. Emir senin. Ne emredeceğini düşün.” (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: “Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.” “Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım.” (Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.” Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız.” Süleyman, “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?” dedi. Cinlerden bir ifrit, “Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” dedi. Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.” Süleyman, “Tahtını tanınmaz hâle getirin. Bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayacaklardan mı olacak?” dedi. Belkıs gelince, “Senin tahtın böyle mi?” denildi. O da, “Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik” dedi. Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o inkâr eden bir kavimden idi. Ona “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman, ona “Bu, (zeminini) billurdan döşenmiş bir köşktür” dedi. Belkıs, “Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmişim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum” dedi.

3. SİYÂSÎ ARKA PLANIN TEBLİĞ METODUNA ETKİSİ

Mevzubahis kıssada belirtildiği üzere kıssanın her iki ana karakterinin de yöneticilik vasfı bulunmaktadır. Belkıs Sebe' halkının melikesi; Hz. Süleyman, ayetin ifadesiyle cinlerin, insanların ve kuşların yöneticisi konumundadır. Hz. Süleyman aynı zamanda tebliğ görevi olan bir peygamberdir. Buradan hareketle bu başlık altında yöneticilik vasıflarını haiz her iki hükümdarın aralarında geçen iletişimin tebliğ metoduna etkisini anlamaya çalışacağız. Hz. Süleyman tarafından Sebe' melikesi Belkıs'a gönderilen mektup temelinde her ne

kadar dine davet amacı gütsen de mektubun sahibinde bulunan yöneticilik vasfının, kullanılan üslubu ve iletişim kanalı olarak kullanılan mektubun içeriğini etkilediğini kanaatindeyiz.

Yöneticilik bağlamında dil ve iletişim yönetenler açısından vazgeçilemez bir ikiliyi oluşturur. Yöneten konumundaki her kişi ilişki ağındaki etkililiğini dil aracılığı ile tesis eder. Buna göre dil, iletişim sürecinin temel vasıtasıdır. İletişim süreci ise mesajın uygun bir kanal ile bir kişi veya topluluğa gönderilmesini kapsar (Soncu, 2018: s. 9, 37, 54). Kişi bu şekilde kendi bilgi ve becerisini muhatabına aktararak onun ihtiyacını gidermiş olur. Bu, aynı zamanda kişinin kendi maksadının da anlaşılıp çözüme kavuşturulmasına fayda sağlayan bir süreçtir (Denizer, 2007: s. 289). Bu bağlamda Hz. Süleyman'ın tebliğini yapmak üzere Belkıs'a gönderdiği mektup iletişim kanalını oluşturmaktadır.

Mektuplaşma, tarih boyunca yöneticiler arasında bir iletişim kanalı oluşturma açısından önemli bir işlev görmüştür. Timurular Devleti hükümdarı Şahruh ile dönemin Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet arasında gerçekleşen mektuplaşma siyâsi iletişimin örneklerinden biridir. Söz konusu bu mektuplaşma devlet yönetim anlayışı ve siyâsi istikrar konuları çerçevesinde bir yazışma ise de her iki tarafın da yönetici olmaları yönüyle siyâsi bir iletişim şeklinin mahiyetini göstermesi bakımından önemlidir. İlgili mektupta Çelebi Mehmet, saltanatın ortaklık kabul etmeyeceğini düşüncesinden hareketle “on dervişin bir kilimde uyuduğunu ancak iki padişahın bir iklimde sığmadığını” ifade etmiştir (Alan Akbıyık, 2001: s. 32-33). Bu durum Timur ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu coğrafi konum ve yaşanan olaylarla ilgili ipuçları vermektedir. Yani siyâsi olarak vaziyetin karmaşık ve belirsiz olduğu anlaşılmaktadır. Fakat böyle bir hal üzere iken Çelebi Mehmet'in aceleyle ve hırsıyla ayağa kalkıp savaşmanın aksine meseleyi usûlünce ve siyâsi bir iletişim diliyle, dönemin ciddi ve etkili bir iletişim kanalı olan mektupla çözmeye çalışması dikkate şayandır. Hz. Süleyman'ın Belkıs'a gönderdiği mektup içerik yönü itibarıyla bu örnekten farklılık arz etse de mesajı uygun bir üslup ve etkili bir yöntemle iletmesi bakımından benzerlik arz etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Hz. Süleyman bir peygamber ve hükümdar; Belkıs ise Sebe' halkının hükümdarıdır. Makalemizin bu başlığı altında inceleyeceğimiz kısım, pasaj içerisinde diyalog şeklinde geçen yirminci ayetten otuz yedinci ayete kadar olan kısımdır.

İlgili ayet dizisinin daha ilk bölümünde Hz. Süleyman'ın, yokluğunu fark ederek Hüdhüd kuşunu soruşturması yönetim işlerini itina ile yapmanın ve yönetim işlerine gereken önemi göstermenin bir gereğidir. Kurtubî'nin ifadesiyle bu ayet devlet başkanlarının, yönetimi altında bulunanların durumlarını iyice araştırmalarına ve onları gereği gibi korumalarına delil teşkil eder (Eryarsoy, 2015: s. 150). Devam eden ayetlerde Hüdhüd kuşu tarafından getirilen haberin doğruluğunu tespit etmek üzere Hz. Süleyman'ın takındığı tavır yönetici ve idareci konumundaki kimsede bulunması gereken bir özelliktir. Zira Hz. Süleyman bilgi verilen konu hakkında aceleci davranmamıştır. Emrinin aksine hareket eden Hüdhüd'e hiddetlenmiş olsa da getirdiği bilgiyi dinlemiş ve doğruluğunu tespit etmek için mektubu Hüdhüd ile Sebe' melikesine göndermiştir. Bu tavır hem emri altındaki Hüdhüd'ün, getirdiği bilginin doğruluğunu ispat etmesi ve masumluğunu ortaya çıkarması hem de Hz. Süleyman'ın tebliğ vazifesini yerine getirmesi bakımından önemlidir. Buradan hareketle yönetici konumunda bulunan kimsenin iki özelliği karşımıza çıkmaktadır. Birincisi emri altında bulunanlara karşı zulmedici tutumlardan kaçınma; ikincisi ise karar vermeden önce meselenin doğruluğunu netleştirme gerekliliğidir. Bu, yönetimde hem adaleti hem de sevk ve idareyi sağlayan bir tavidir. Hz. Süleyman nezdinde anlatılan mektup gönderme hadisesinden yukarıda ifade ettiğimiz ideal yönetici vasıflarını çıkartabiliriz.

Belkıs'ın cephesinden de meseleye bakacak olursak onun bu durum karşısında gösterdiği tavırdan hareketle siyâsi olarak yönetim ve iletişim hususunda şu tespitleri yapmamız mümkündür: Belkıs'ın gelen mektubu devletin ileri gelenleriyle paylaşması, durum hakkında görüş bildirmelerini istemesi yönetimde istişarenin önemine dikkat çekmektedir. Nihaî kararı kendisi verecek olsa da yakınındakilere danışması yönetimin bir ekip işi olduğunu işaret etmesi yönünden önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Belkıs yönetimi altındaki üst düzey yetkililere danışmadan karar verip emreden, zalim ve zorba bir yönetici olmadığını göstermiş olmaktadır (Demir, 2014: s. 284).

Hz. Süleyman'ın tavrına benzer şekilde Belkıs da hediyeler ve elçiler göndererek siyâsi iletişime uygun bir üslupla yaklaşım göstermiştir. Kısaca belirtmek gerekirse hem Hz. Süleyman hem de Belkıs buldukları konum itibarıyla siyâsi iletişimde usûlüne uygun ve isabetli bir üslup benimsemişlerdir. Belkıs'ın sonunda Allah'a teslim olmasıyla sonuçlanan bu iletişimde sürecin oldukça dengeli bir şekilde ilerlediği açıkça gözlenmektedir.

Diğer taraftan Belkıs'a gönderilen mektubun besmele ile başlaması ve Sebe' halkının Süleyman'a teslim olmalarını istemesi, davetin hem siyâsi hem de dinî olduğunu göstermektedir (Karaman, 2020: s. 191). Zira aynı dönemde hüküm süren iki hükümdardan Hz. Süleyman Belkıs'tan kendisine tâbi olmasını isteyerek siyâsi

bir üstünlük de kurma çabasıdır. Ancak bu üstünlüğün din birliğini sağlamayı kolaylaştırıcı bir çaba olduğu söylenebilir. Nitekim Hz. Süleyman'ın Belkıs tarafından gönderilen hediyeler için "Allah'ın bana verdiği daha hayırlıdır" diyerek geri çevirmesi bunu göstermektedir. Bu noktada peygamberlerin tebliğ faaliyetleri ve metodolojisinde en önemli unsurlardan birinin rabbanî bir görevlendirme olması bakımından karşılıksız olması meselesi karşımıza çıkmaktadır. Bu husus, onların bu görevleri yerine getirmeleri karşılığında herhangi bir ücret, dünyevî makam ve mevki talep etmemelerini içerir (Aygan, 2014: s. 254). Dolayısıyla her peygamberin tavrı gibi Hz. Süleyman'ın tavrı da bu yönde olmuştur.

Hz. Süleyman'ın Belkıs tarafından gelen elçileri geri gönderirken "Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız" (Neml 27/37), ifadesi iki yönden ele alınabilir. Hz. Süleyman bu sözleriyle, hediyeler göndermekle fikrini değiştirebileceğini zanneden Belkıs'a sert bir cevap verip, meselenin ciddiyetini göstererek açıkça meydan okumaktadır (Öztürk, 2018: s. 284). Bu durumu devletler arası ilişkilerde gerektiğinde ultimatoma vererek ciddiyeti ifade etmek olarak değerlendirebiliriz. Söz konusu ifadede ikinci olarak çıkartılabilecek mesaj ise Hz. Süleyman'ın ilahî bir yardıma sahip olduğudur. Mesele sadece siyâsî olarak üstünlük kurmak olmadığından ilgili ayetten bu yardımın peygamberlik görevini yerine getiren Hz. Süleyman'a verileceğini anlıyoruz. Netice itibarıyla hem Hz. Süleyman hem de Belkıs sahip oldukları makama yaraşır bir tavırla iletişimde bulunmuşlardır. Hz. Süleyman bu arka plan çerçevesinde tebliğini gerçekleştirmiştir ve başarılı olmuştur.

4. MUTLAK GÜÇ SAHİBİ TEK VARLIĞIN ALLAH OLDUĞU GERÇEĞİNE SEBE' HÜKÜMDARI ÜZERİNDEN İŞARET

Kaynaklara göre Yemen topraklarının sultanı Şerahil isimli bir zatın kızı olan Belkıs'ın, erkek kardeşinin olmayışından dolayı saltanat sahibi olduğu belirtilmektedir (Şenarlan, 2007: s. 549). Kimliği hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber tarihçiler Belkıs'ın milattan önce X. Yüzyılda yaşamış, Hz. Süleyman'la çağdaş bir Arap kraliçesi olduğunu belirtmiştir (Yücedürk, 1992: s. 420). Rivayetlere göre Belkıs, içerisinde sayısız unsurlar barındıran çok geniş bir alana hükmeden bir sultandır. Öyle ki üzerinde oturduğu taht büyük, azametli, altın ve mücevherlerle süslü bir taht idi. Emri altında kadın ve erkeklerden oluşan binlerce hizmetçisi vardı. Tahtının bulunduğu ve yaşadığı devasa bir saraya da sahipti. Kısacası dünya nimetlerinin hemen hemen hepsine sahip bir kraliçeydi. Ancak ayetin de ifadesiyle Belkıs ve kavmi Allah'ı bırakıp güneşe tapan bir toplulukta (Karlıağa ve Çetiner, 1990: s. 6141). Bu açıdan bakıldığında her yönden güçlü olan Belkıs'ın tüm bu nimetlerin asıl sahibini idrak edemediği gözlenmektedir. Fakat bu durum onun ve kavminin bile bile isyan ve şirk olsun diye yaptığı bir eylem değildi. Bunu yirmi dört ve kırk üçüncü ayetlerin ifadesinden daha net anlıyoruz. Söz konusu ayetlerde onu Müslüman olmaktan şeytanın alıkoyduğu, öte yandan içinde doğup büyüdüğü kavmin küfür içerisinde bir hayat sürmesinden dolayı doğru yolu bulamadığı belirtilmektedir. Buna göre Belkıs'ın inatçı ve söz dinlemez biri olmadığı inançsız bir toplumdan geldiği için bu hal üzere olduğu görülmektedir. Zira çocukluğundan bu yana sahte tanrılar önünde eğilmeye alışık olduğundan hak yolu bulması zordu. Nitekim Hz. Süleyman ile karşılaşmış doğru yolu fark edince kendiliğinden teslim olmuştur. Bu noktada Belkıs'ı bulunduğu halden çıkartan, dikkatini celbedip aslına döndüren şu beş hususu zikretmek mümkündür: İlki Hz. Süleyman'ın gönderdiği mektuba besmele ile başlamasıdır ki bu, iki hükümdar arasında gerçekleşen alışlageldik bir durum değildir. İkincisi Belkıs tarafından gönderilen hediyelerin geri iade edilmesidir. Hz. Süleyman burada Allah tarafından kendisine verilecek olanların hediyelerden daha hayırlı olduğunu belirtip onları geri çevirmesi Belkıs nezdinde dikkat çekicidir. Zira Belkıs bu tepkiye bakarak Hz. Süleyman'ın bilinen krallardan farklı olduğunu anlamıştı. Bir diğer husus Belkıs'ın elçiler vasıtasıyla edindiği bilgilerden yola çıkarak Hz. Süleyman'ın hikmetini ve maksadını anlamaya başlamasıdır. Nitekim bunun neticesinde Belkıs, Hz. Süleyman'ın bulunduğu şehir olan Kudüs'e ziyaret planlamıştır. Dördüncü husus Belkıs daha gelmeden çok kısa bir süre içerisinde tahtının Kudüs'e getirilme hadisesidir ki bu tam anlamıyla şaşkınlık yaratan bir durum olmuştur. Belkıs karşılaştığı bu durumun gerçekleşmesine bir beşerin veya kralın gücünün yetmeyeceği, bu hadisenin ardında ilâhî bir gücün olduğu kanısına varmıştır. Böylelikle Hz. Süleyman hakkında aklında oluşan tüm şüphelerden sıyrılmıştır. Son olarak "köşke gir" denildiğinde zemini su sanan Belkıs durumun öyle olmadığını anlayınca tam manasıyla teslimiyetini ifade etmiştir. Zira her türlü imkâna sahip muhteşem bir sarayda yaşayan Hz. Süleyman'ın en küçük bir nimetten dolayı Allah'a secde eden bir karaktere sahip, her türlü gurur ve kibirden uzak, şükreden ve dünyaya köle olanlardan farklı bir hayat yaşayan bir kul olduğunu görünce hayretle ve samimiyetle Allah'a teslim olmuştur (Mevdûdî, 1997: s. 113-119). Bu bağlamda Belkıs önemli bir insan tipini temsil etmektedir. Siyâsî ve ekonomik olarak sahip olduğu büyük güç onun sağduyusunu köreltmemiş, kendisine gösterilen deliller ve Hz. Süleyman'ın tebliği karşısında, kibir ve gururla değil akıl ve sağduyuyla hareket etmiş netice itibarıyla hidayete erenlerden olmuştur (Yıldız, 2010: s. 3). Kısacası dünyalık nimetlerin hepsine sahip olan, emri altında binlerce neferi bulunan Belkıs bu

hadiseler karşısında hem kendisine hem de Hz. Süleyman'a verilen nimetlerin ve hükümdarlığın Allah tarafından verildiğine emin olmuştur. Böylelikle mutlak güç sahibi tek varlığın Allah Teâlâ olduğu gerçeğini idrak etmiştir. Kissa içerisinde zikredilen hadiseler bu noktayı işaret etmektedir. Bu durum, değil bir ülkenin başında yönetici, dünyayı tek başına yönetme imkânı ve pozisyonuna da sahip olursa verilen nimetleri, imkânları, konumları asıl idare edenin, yönetenin Allah Teâlâ olduğu gerçeğini açıkça göstermektedir.

5. KISSADAKİ TEBLİĞ METODUNUN HZ. PEYGAMBER'İN DAVET MEKTUPLARI İLE OLAN BENZERLİĞİ

Hız. Peygamber'in dönemin krallarına gönderdiği davet mektuplarıyla Hz. Süleyman'ın Belkıs ile olan iletişim şekli benzeşmektedir. Dönemin şartları içerisinde geçerliliği yüksek bir iletişim kanalı görevi gören mektup maksadı muhataba iletmesi bakımından ciddi bir işlev üstlenmiştir. Kaldı ki günümüzde bile devletler arası ilişkilerde mektup kullanılmaktadır. Bu yönüyle mektup modern ve teknolojik iletişim araçları var olmasına rağmen yeri geldiğinde etkili ve ciddi bir iletişim kanalı olabilmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde mektubun hükümdar ve yönetici konumunda bulunanlar arasında dikkat çeken ve merak uyandırıcı bir yönü olduğu da söylenebilir.

Hız. Peygamber'in davet mektuplarıyla Hz. Süleyman'ın mektubu içerik bakımından da birbirlerine benzemektedir. Her ikisinde de muhatabı Allah'a ve peygambere teslim olmaya çağrı vardır. Her ikisinde de mektup besmele ile başlamaktadır. Bu durum yapılmaya çalışılan görevin mahiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Zira hem Hz. Peygamber hem de Hz. Süleyman devlet başkanı da olsalar netice itibarıyla tebliğ görevi ilk vazifeleriydi. Bu yüzden her ikisi de daveti yerine getirirken söze Allah Teâlâ'nın adıyla başlamışlardır.

Hız. Peygamber'in Halid b. Velid'i Necran bölgesine İslam'ı anlatması için göndermesi ve bu süre zarfında aralarında geçen mektuplaşmaların besmele ile başlaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Hız. Peygamber Halid b. Velid'e bu mektuplarla emirlerini iletmiş; Halid b. Velid de bunları oradaki topluluklara aktarmıştır. Bu durum aynı zamanda devlet başkanı olarak Hız. Peygamber'in elçi gönderdikten sonra işinin takibini bırakmadığını göstermektedir. Hız. Peygamber civar beldelere İslam'ı öğretsin diye gönderdiği elçilere, gönderildikleri beldedeki insanlara hitap eden mektuplar vermiştir. İslam'a çağrı niteliği taşıyan bu mektupların Hız. Peygamber'den bir vesika olması bakımından muhatap üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Resûlullah'ın bir heyete İslam'ı anlatmak için görevlendirdiği Amr b. Hazm'a verdiği mektupta "Bu, Allah'tan ve Resûlü'nden bir sözleşmedir" ibaresi bulunmaktadır. Bu, maksadın açıkça ve net bir şekilde ifade edildiğini göstermektedir (Ege, 2013: s. 330-350). Diğer taraftan Hız. Peygamber elçilere beraberlerinde götürcekleri mektuplar yazınca etrafindakiler kralların ancak mühürlü mektupları okuyacağını belirtmişlerdir. Bunun üzerinde Hız. Peygamber de gümüşten yüzük şeklinde bir mühür yaptırarak "Allah'ın Resûlü Muhammed" yazısı ile mektupları mühürlemiştir (Yılmaz, 2014: s. 245). Bu durum devlet başkanı ya da yönetici vasfına sahip kişiler arasında iletilen vesikanın kabul ve geçerlilik şartını sağladığını göstermektedir.

Yukarıda zikredilen her iki peygamber de tebliğ vazifelerini yerine getirmede teknik anlamda benzer tavırlar ortaya koymuşlardır Kanaatimizce bu tür bir iletişim hem vazifenin hızlı gerçekleşmesi hem de muhatabı etkileme olasılığı bakımından avantajlıdır.

Söz konusu kıssayı içerisinde barındıran Neml sûresinin indirildiği Mekke devrinin son dönemi ile davet mektuplarının kaleme alındığı Medine devrinin sonları arasında uzun bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu nedenle kıssanın inişi ile davet mektupları arasında, diğer bir deyişle nüzûl-sîret arasında tam bir örtüşme olduğunu söylemek yerinde olmaz. Bununla birlikte Hız. Peygamber'in, davet mektuplarını kaleme alırken Hz. Süleyman-Belkıs kıssasındaki siyâsî iletişimi örnek alarak hareket ettiği düşünülebilir. Söz konusu iletişim şeklinde tek fark birinde mektubun bir kuş ile diğerlerinde insan ile muhataba ulaştırılmasıdır. Kabaca ele alındığında her iki peygamberin sahip olduğu nimetlerin çeşitliliği, usûl ve üslûp farklılığı bu duruma sebep olmuştur denilebilir. Özetle hayatını Kur'ân'a göre yaşayan ve düzenleyen Hız. Peygamber tebliğ vazifesinde de bizzat Kur'ân'da bulunan örnekleri uygulamıştır. Hız. Süleyman'ın mektubu ile İslam'a davet mektuplarının benzerliği bize bunu göstermektedir.

6. İSLAM'A DAVETTE ÜSLÛBUN ÖNEMİ

Bu başlık altında kıssadaki davet üslûbundan hareketle davet metodunun önemini kapsamlı olarak anlamaya çalışacağız. Bunu yaparken peygamberlerin örnek metotlarıyla birlikte daha çok Hız. Peygamber'in uygulamalarını esas alacağız ve mümkün olduğu ölçüde Hız. Süleyman'ın davet metoduyla ilişkilendirmeler yapacağız.

Davetin muhataplarını üç kısma ayırmak mümkündür. Bunlar: vasıfsız düz kimseler, vasıflı kimseler ve söze karşı gelip fikirden anlamayan bozguncu kimselerdir. Bu üç gruba karşı davet üslubu da haliyle farklılık arz eder. İlk gruptaki kimselere güzel öğütle, sevdirci metotla davet yapılır. İkinci gruba karşılıklı diyalog ve hikmetli sözler şeklinde iletişim kurulur. Burada ilmî ispatlarla muhatabın aklına hitap edecek hususlara dikkat çekilir. Son gruptaki kimseler ise inkâr ve ret tavrını benimseyip karşı gelen kesimdir ki bunlara resmî anlamda yaptırım gücüyle davet yapılır (Yıldırım, 2007: s. 100). Hz. Süleyman davetini söz konusu bu üç gruptan vasıflı kimselere yapmıştır. Zira Belkıs ve şehrin ileri gelenlerinin bulunduğu danışma kurulu aklı başında, ilmî ve siyâsî özellikleri olan kimselerdir. Hal böyle iken Hz. Süleyman'ın kendisinin yazdığı, ciddî ve maksadını net ifade eden bir şekilde mektup vasıtası ile davetini yapması onlarla diyalog kurduğunu göstermektedir. Söz konusu mektupta “büyüklük taslamayın, teslimiyet göstererek bana gelin” ifadesi aslında Hz. Süleyman'ın tâbi olduğuna yani Allah'a, onun hayat ilkelerini kabul edip yaşamaya manasını içermesi bakımında hikmetli bir sözdür. Dolayısıyla ancak akıl ve idrak sahibi vasıflı kimselerin anlayabileceği bir ifadedir. Diğer taraftan Hz. Süleyman ilk etapta mektup ile, daha sonra elçiler vasıtasıyla gerçekleşen süreçte davetine diyalog şeklinde devam etmiştir. Bu iletişimin sonunda yaptırım gücünü kullanacağı şeklinde uyarı vermesi ise tadrîcî bir yöntem benimsediğini göstermektedir.

İslam dini insanı merkeze alan bir yapıda faaliyet yürütmektedir. Bu faaliyetlerinin temelinde ise davet vardır. Genel itibariyle peygamberler ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) hüküm sürdükleri dönem içerisinde muhatap oldukları vahiy çerçevesinde hayatlarını şekillendirmişler; insanlara da bu bilgileri aktarmışlar ve davette bulunmuşlardır. Bu daveti sözlü ve yazılı çeşitli iletişim kanalları kullanarak yerine getirmeye çalışmışlardır (Dündar, 2019: s. 117).

Dinî literatürde davet, insanları Allah ve Resulüne itaat etmeye, sâlih ameller işlemeye, iyilikler yapmaya, kötülüklerden sakındırmaya çağırarak; İslam'ı tanıtmak gibi konuları içermektedir. Buradan hareketle Hz. Peygamber'in davet metodu Kur'an ve sünnet merkezli bir eksende kendini göstermiş, (Karagöz, 2017: s. 115). Hz. Peygamber'in ve özellikle onun varisleri konumunda bulunan ulemanın davet üslubu da Kur'an'ın ve sünnetin çizdiği yolda şekillenmiştir. Bu bağlamda İslam'a davet çerçevesinde tebliğ, telkin, nasihat ve irşad vb. iletişim vasıtalarına ihtiyaç vardır (Dündar, 2019: s. 117). Bunlar İslam'a davette üslubu belirten ve belirleyen kavramlardır. Her bir peygamber görevini bu kavramlar çerçevesinde yerine getirmiştir. Dolayısıyla İslam'a davetin temelinde bu metotlar vardır.

İslam'a davette tebliğ üslubu ilk sıradadır. Tebliğ üslubu her peygamberin görevini yerine getirirken kullandığı bir üslüptür. Bu üslubun temelinde görevi karşılıksız yerine getirme vardır. “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun.” (Maide 5/67), “Peygamberin görevi, ancak tebliğdir.” (Maide 5/99) ve “Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.” (Şu'arâ 26/109) ayetleri bu hususu açıkça belirtmektedir.

Tebliğ üslubu irşad kavramıyla birlikte ele alınabilir. Her ikisinin temelinde Allah'ın emir ve yasaklarından insanları haberdar etmek, insanların doğru yola yönelmeleri için gayret gösterme bulunmaktadır. Ayrıca İrşad faaliyetinde yaşayarak gösterme baskındır. Nitekim İslam'ın bu denli geniş coğrafyalara yayılmasında Hz. Peygamber başta olmak üzere irşad faaliyetinde bulunan herkesin söz ile fiili arasındaki uyumun rolü büyüktür (Karagöz, 2017: s. 320). Nitekim Hz. Süleyman da Sebe' melikesiyle iletişimde bu üslubu benimsemiştir. Bir mektup vasıtası ile davet etmesi tebliğ görevini yaptığının; mektubun içeriğinde geçen “bana (benim tabi olduğuma) teslimiyet gösterin” ifadesiyle de irşadta bulunduğu göstermektedir.

İslam'a davetin ikinci üslubu telkin üslubudur. Telkin kelime manası itibariyle anlatmak-anlamak, öğretmek-öğrenmek, vermek-almak gibi manalara gelmektedir (Karagöz, 2017: s. 647). Tanımından hareketle telkinde, karşılıklı bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu, telkini yapan kişinin işin içerisine kendisini de katarak daha çok kendi üzerinden anlatması veya öğretmesi olarak anlamak mümkündür.

Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerini içeren ayet-i kerîmelere bakıldığında telkin üslubu daha net anlaşılmaktadır. Söz konusu ayetlerden bazıları şunlardır: “Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür” (Lokman 31/13). “Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir” (Lokman 31/17). “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez. Yürüyüşünde tabî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkinini merkeplerin sesidir” (Lokman 31/18). “Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, her şeyden hakkıyla haberdar olandır” (Lokman 31/16). Bu ayetlerden Hz. Lokman'ın belli bir metodoloji çerçevesinde davette bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim “yavrucuğum” diyerek söze başlaması merhamet ve şefkatle yaklaştığını, öğütlerini tevhid-namaz-ahlak gibi konunun önemine göre sırlaması tadrîcî yöntemle

ilerlediğini göstermektedir. Bazı şeyleri ifade ederken de teşbih metodunu kullandığı görülmektedir. Kısacası kuşatıcı tavrın, hoş ve tatlı üslûbun hâkim olduğu davetin insanlar üzerinde etkisi büyüktür. Nefret dilinin kazandıracağı hiçbir şey yoktur. Hz. Lokman bunu bilerek, yaşı itibariyle de küçük olan oğluna telkin üslûbunu esas alarak öğütte bulunmuştur (Arslan, 2021: s. 170-175). Telkin üslûbunu kısaca ile bağlantılı düşünecek olursak kelime manasından hareketle Hz. Süleyman davetini anlatmış; Belkis anlama gayretinde bulunmuştur. Hz. Lokman'ın öğütlerinin önem sırasına koyduğu gibi Hz. Süleyman da davet üslûbunda tecdîcî bir metot uygulamıştır.

İslam'a davette bir diğer üslûp vaaz üslûbudur. Terim olarak vaazı, dinî konularda aydınlatmak suretiyle cemaatin mânen gelişmesini sağlamak amacıyla din âlimlerince ibadet mahallerinde yapılan konuşma olarak tanımlamak mümkündür (Cirit, 2012: s. 404). Bu bağlamda Hz. Peygamber'e hitaben nâzil olan "Sen öğüt ver, çünkü sen ancak bir uyarıcısın. Onlara zor kullanacak değilsin" (Gâsiye 88/21-22) ve "Onlara kıssaları anlat. Umulur ki üzerine düşünür, ibret alırlar" (Â'raf 7/176) ayetleri önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber risalet dönemi içerisinde ayetlerin gereğini yerine getirmek maksadıyla her fırsatta çeşitli vaazlarda bulunup, yeri geldiğinde ibret alınsın diye kıssalar zikretmiştir (Dündar, 2019: s. 119). Hz. Peygamber bunu yaparken zamanlama ilkesini göz ardı etmemiştir. Vaaz ve ilim sohbetlerinde çevresindekilerin uygun vakitlerini gözetip onları sıkıkmama gayretinde olmuştur. Diğer taraftan psikolojik olarak bilgiyi almaya daha elverişli olmaları adına her gün değil ara ara nasihatlerde bulunmuştur. Bu sayede ashabının öğrenme ihtiyacı ve dikkatini canlı tutarak dengeli bir yol takip etmiş, öğrenmenin zamana yayılıp daha kalıcı olmasını sağlamıştır. Söz konusu zamanlama ilkesi açısından Hz. Peygamber, öğretmek istediği şeye uygun düşen durumları çoğu zaman fırsat bilmiş, zamanlamayı dikkate alarak karşılaşılan durumla bağdaşan öğreteceği şey arasında bağlantı kurmuştur (Gürel, 2015: s. 122-123).

Hz. Peygamber yukarıda saydığımız davet üslûplarının yanında birtakım hususları da göz önünde bulundurmıştır ki davetin etkililiği bağlamında zikredilmesi gerekir. Bunlar: daveti her yere ve herkese ulaştırma gayreti, davette liyakat sahibine görev verme, kolaylaştırıcı ve sevdirci olma, ifrat ve tefritten kaçınma, gerçekçi ve samimi olma ve güzel öğütlerle davet etmedir.

"Sen onlara Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi" (Âl'i İmran 3/159) ayetinden hareketle Hz. Peygamber'in insanların duygularına hitap etmek için de etkileyici güzel sözler kullanarak, beden dilinden yararlanarak güzel öğütlerle davette bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir başka örnek Allah Teâlâ'nın Hz. Musa'ya hitap ettiği "Firavun'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt dinler veya korkar" (Tâhâ 20/43-44) ayetidir. Buna göre İslam düşmanı Firavun'a dahi yumuşak sözle, güzel öğütlerle yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber ashabın yapısına göre görev ve sorumluluklar vermiş, güçlerini aşan taleplerde bulunmaktan sakınmıştır. Örneğin cihat zamanında gazvelere katılmak isteyen yaşı küçük çocuklara izin vermemiş, kadınları, yaşlıları ve mazereti olanları gazvelere katılmaktan muaf tutmuştur. O, insanların yaşları, cinsiyetleri, seviyeleri, kültürleri gibi farklı özelliklerini, zayıf veya eksik yönlerini hep dikkate almıştır (Ece, 2021: s. 256). Bu O'nun muhatabına karşı gerçekçi ve samimi olduğunu göstermektedir. Hz. Süleyman'ın emri altında birçok unsur bulunmasına rağmen Hüdhüd'e görev vermesini bu husus altında değerlendirebiliriz.

Kur'ân-ı Kerim'de ifrat ve tefritlerden korunarak inancında, ahlakında, her türlü tutum ve davranışında uyum ve ölçülülük (Karaman, 2020: s. 229) manası barındıran "vasat bir ümmet kıldık" (Bakara 2/143) ayeti itidalli olmayı önermektedir. Kaldı ki İslam'a davet gibi bir husus göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in ifrat ve tefrit çerçevesinde bir yaklaşım sergilemesi düşünülemez. O, bu anlamda gayet ölçülü, dengeli ve itidal üzere bir yol benimsemiştir. Hz. Süleyman'ın net bir ifadeyle, muhatabın konumu ve seviyesine göre iletişim kurması belli bir ölçü benimsediğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in davet üslûbu ile alakalı dikkat ettiği bir diğer husus kolaylaştırıcı ve sevdirci bir tarz uygulamasıdır. Nitekim bir gün mescidin bir kenarında bevleden bir kişiyi gören sahabe olaya hemen müdahale etmek istedi. Fakat Allah Resûlü sahabeyi teskin ederek "Bırakın işini görsün, sonra bir kova su dökün, zira sizler güçlük değil kolaylık göstermek üzere gönderildiniz" (Buharî, Vudû 166) buyurarak kolaylaştırma hususuna dikkat çekmiştir. Benzer şekilde ashabına "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz" (Buharî, İlim 61) buyurarak insanları ürkütüp yıldırma yerine kolaylaştırıcı ve sevdirci yöntemle yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir.

Yukarıda da mevzubahis olduğu üzere Hz. Peygamber İslam'a davet görevini yerine getirirken çevresinde güvendiği kişilerden yardım almıştır. Farklı beldelere gönderilen öğreticiler, krallara gönderilen elçiler bunun göstergesidir. Hz. Peygamber'in "İşler ehil olmayan kimselerin eline düştüğü zaman kıyameti bekleyin" (Buharî, İlim 57) derken herhalde liyakat sahibi olanı tercih etmenin gerekliliğini kastetmiştir. Farklı

coğrafyalara İslam'a davet için gönderilen sahabelere bakıldığında ve davetlerinin sonuçları düşünüldüğünde onların yetenek, bilgi birikim ve temsil kabiliyeti güçlü olan ehliyet ve liyakat sahibi kimseler olduğu anlaşılmaktadır. İlk hicret yeri olan Habeşistan'a giden Cafer b. Ebu Tâlib'in Necâşî'yi ikna eden donanımı bunun en güzel örneğidir. Kıssa ile ilişkilendirdiğimizde daveti ulaştırma görevinin Hüdhüd'e verilmesi de bu bağlamda düşünülebilir.

Davet yöntemi ile ilgili son ve belki de en önemli olarak zikredilmesi gereken husus davetin olabildiğince geniş kesime yayılması için sarf edilen gayrettir. Hz. Peygamber'in insanlığın tümüne gönderilen ilk ve son peygamber olduğu bilindiğine göre O'nun, daveti tüm herkese ulaştırma gayretinin olmaması zaten düşünülemezdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "De ki; Ey insanlar gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim..." (A'râf 7/158) ayeti bu hususu daha anlaşılır kılmaktadır. Söz konusu bu gayret insanlığın kurtuluşa ermesi için her halükârda, tüm imkanları son sınırına kadar kullanmayı içermektedir. Zaten davetin nihaî maksadı da budur. Hz. Süleyman'ın kendisine getirilen haberden sonra -ki bu hakkında bilgi sahibi olmadığı bir kavim ve beldedir- hemen davetini ulaştırma gayreti içerisine girmesi bu hususun güzel bir örneğidir.

Geçmişte yaşamış peygamberlerin özellikle Hz. Peygamber'in İslam'a davet üslûbunu ortaya koyan bu hususlar Hz. Süleyman'ın tebliğ gayretinde de kendini göstermiştir. O, kendisine sunulan ta'zim ve hediyeleri kabul etmeyerek karşılığını yalnız Allah'tan umarak görevini yapmıştır. Kılıçla savaşmaktan önce uygun bir dille çağrısını yapmış kendisini tanıtmıştır. Kısacası Hz. Peygamber'in uygulamalarında olduğu gibi Hz. Süleyman'ın davetinde de benzer hususlar söz konusu olmuştur.

7. SONUÇ

Kur'ân rehber olarak gönderilmiş bir kitaptır. İçerisinde bulunan kıssalar hacim olarak kayda değer bir yekûn teşkil eder. Kur'ân'da yer alan tüm ayetler gibi müstakil olarak kıssalar da ilâhî mesajı muhataba iletmede önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bu bağlamda Kur'ân'da bulunan tüm kıssalar kronolojik bir olay örgüsünden bahsetmek üzere değil; her birinde hayat nizamını şekillendirecek mesajlarla dolu inmiş pasajlardır. Öte yandan her birisi muhatabı etkileyecek canlı bir üslûpla anlatılmıştır. Hz. Süleyman-Belkıs kıssası onlardan bir tanesidir. Kıssa, tevhid, nübüvvet, vahiy, ahiret, geçmiş peygamber ve ümmetler gibi konuları işleyen Neml sûresi içerisinde uzunca bir pasaj olarak anlatılır. Saltanatı ve emrine bahşedilen nimetlerle Hz. Süleyman'ın hükümdarlık ve peygamberlik yönünü gözler önüne serer. Ayrıca Hz. Süleyman'ın Sebe' melikesi Belkıs ile olan münasebetinde siyâsî arka planın üslûba nasıl yansıdığı noktasında ipuçları sunar. Tebliğ görevi bulunan bir Peygamber'in kendisi gibi saltanat sahibi başka bir hükümdarla olan iletişim üslûbu sonraki devirlerde yaşayan peygamberlere ve onların döneminde meydana gelen olaylarda örnek teşkil etmiştir.

Neml sûresinin içerdiği konular itibariyle müslümanların zorluklarla karşılaştığı bir dönemde inerek muhataplarında farkındalık oluşturmaya yönelik olarak indirildiği görülmektedir. Sürede geçmiş peygamberlerin, karşılarında duran kişilerle mücadeleleri anlatılarak Mekke dönemindeki zalimlere ve inkârcılara dikkat çekilmek istendiği söylenebilir. Buna göre İslam'a karşı duran inkarcıların sadece Mekke döneminde değil, insanlık tarihinin en başından beri var olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla hem sûrenin geneli hem de kıssalar Mekke toplumuna, "durumunuz sizden öncekilerin sonu gibi olmasın" şeklinde uyarı niteliğinde bir içerik sunmaktadır.

Özellikle Hz. Süleyman-Belkıs kıssasının çıkarılabilecek mesajlar ve ilkeler yönüyle farklı bir boyutu vardır. Zira her iki karakter de saltanat sahibidir. Birbirleriyle olan iletişimleri sonraki devirlere kalacak, uygulanacak üslûplar, ilkeler ve yöntemler barındırmaktadır. Bunlardan bazıları; yönetimde adaletin, iş takibinin, istişarenin olmazsa olmazlığıdır. İslam'a davet açısından düşünüldüğünde ise yumuşak sözlülüğün, yapıcı tutumun, ehliyet ve liyakat sahibine görev vermenin, kolaylaştırıcı yaklaşımın, aşırılıktan kaçınmanın ve maksadın net ifade edilip gerçekçi ve samimi olmanın vazgeçilmez ilkeler olduğu unutulmamalıdır. Nitekim kıssada örneklerini gözlemleyebileceğimiz bu hususları Hz. Peygamber'in davet metotlarıyla ilişkilendirdiğimizde mesele daha da belirginleşmektedir.

Kıssanın diğer boyutunda saltanat ve hükümdarlık makamının yüksekliği üzerinden Allah Teâlâ'nın yüceliği vurgulanmaktadır. Her şey emrinin altında bile olsa, görünürde sınırsız imkânlarla da sahip olursa, aslolanın, tek ve mutlak güç sahibinin Allah Teâlâ olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu husus Hz. Süleyman ve Belkıs'ın saltanatı üzerinden incelikle işlenmiştir. Kur'ân kıssalar yoluyla bu gibi pek çok meselede karakterleri değiştirerek mesajını muhatabına iletir. Bu durum, "vahiy tarihinde karakterler değişir; mesaj sabit kalır" şeklinde değerlendirilebilir.

Sonuç itibariyle Hz. Süleyman-Belkıs kıssası bir Peygamber'in tebliğ mücadelesini gözler önüne sermektedir. Ayrıca kıssa, yukarıda bahsi geçtiği üzere karakterlerin konumu itibariyle birbirleriyle olan iletişimlerinde

birtakım usûller ve ilkeler çıkartılabilecek mahiyettedir. Bu usûl ve ilkeler Hz. Peygamber'in sîretinde de karşılaşılan hususlardır. Çalışmamızın temel amacını oluşturan kıssanın Hz. Peygamber'in sîretinde nereye konumlandığı meselesi böylelikle –makalenin sınırlarının elverdiği ölçüde- netleşmiş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, H. A. (2001). "Osmanlı Timurlu İlmî Münasebetleri Örneğinde Organize İlmî Çalışmalarda Siyâsî İstikrarın Rolü", Osmalı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletler Arası Kongresi Tebliğleri, 5: 23-34.
- Arslan, A. R. (2021). "Hz. Lokman'ın Davet Metodu ve Davet Dili", Davet Dili, Mütercim Yayınları, ss.167-185.
- Ayğan, F. (2014). "Karşılıksız Tebliğ Bağlamında Dinî Davet ve Hizmetlerde Peygamberlerin Örnekliliği", V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu, ss. 252-261.
- Cirit, H. (2012). "Vaaz" Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (42): 404-407, İstanbul.
- Coşkun, Muhammed. (2014). "Kur'ân Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi", Fikir Yayıncılık, İstanbul.
- Denizer, Nurullah. (2019). "İletişim Çağındaki İletişimsizlik Problemine İlahî Bir Çözüm: Kur'ân'da İletişim İlkeleri ve Konuşma Adabı", 5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, ss. 287-300. Asos Yayınları, Ankara.
- Derveze, M. İzzet. (2014). "Tefsîru'l Hadis", (Çev. :Ekrem Demir), Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- Döner, E. & Aldanma, H. (2021) "Nüzûl-Sîret İlişkisi Bağlamında Yûsuf Kıssası". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana, 21(1):123-141.
- Dündar, M. (2019). "İslam'a Davette Dini İletişim", İnternational Pris Conference On Social Sciences. Paris, ss. 116-128.
- Ece, A. (2021). "Hz Peygamber'in Davet Dili ve Metodunun Bazı Özellikleri", Davet Dili, ss. 245-261. Mütercim Yayınları, İstanbul.
- Eryarsoy v. dğr. (2008). "Sahih-i Buharî Muhtasarı" Polen Yayınları, İstanbul.
- Gürel, R. (2015) "Hz. Peygamber'in Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi, 1(2):116-132.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. (2013). "Sireti'n-Nebeviyye", (Çev.:Hasa Ege), Ravza Yayınları, İstanbul.
- İbn Kesîr, Ebû'l Fidâ. (1990). "Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm", (Çev.: Bekir Karlıağa & Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- İbn Sa'd, Abû Abdullah Muhammed. (2014). "Tabakât", (Çev.: M. Kazım Yılmaz), Siyer Yayınları, İstanbul.
- Karagöz İ. v. dğr. (2017). "Dinî Kavramlar Sözlüğü" Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karaman, H. v. dğr. (2020). "Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri" DİB yayınları, Ankara.
- Kılınçlı, Sami. (2020). "Hz. Adem-İblis Kıssasını Nüzûl-Sîret Bağlamında Okumak".Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,20(2):700-723.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî., (2015). "El-Camiu li Ahkâmi'l- Kur'ân", (Çev.: Beşir Eryarsoy, Buruç Yayınları, İstanbul.
- Küçükvar, Z. Sena. (2020). "Hz. Nûh Kıssasını Sîret Bağlamında Okumak", Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Mevdudî, Ebu'l Â'lâ. (1997). "Tefhîmu'l Kur'ân", İnsan Yayınları, İstanbul.
- Nesefî, Ahmed b. Mahmud. (2007). "Nesefî Tefsiri", (Çev.:Şerafeddin Şenarslan), Ravza Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, R. (2018). "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleyman'ın Hükümdarlığı", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sağlam, B. (1985). "İlmî ve Edebî Yönleriyle Kur'ân Kıssaları", Tebliğ Yayınları İstanbul.
- Soncu, A. (2018). "Siyâsal Dilin Satır Arası", Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Şengül, İ. (1995). "Kur'ân Kıssaları Üzerine" Işık Yayınları, İzmir.

Yazıcı, İ. (2006). " Neml Sûresi" Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (32): 553-554, İstanbul.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. (1995). "Hak Dini Kur'ân Dili", İstanbul.

Yıldız, E. (2010). "Neml Sûresinin Konulu Tefsiri", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Ersiyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yüctürk, O. Seyfi. (1992). "Belkıs". Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (5): 421-422, İstanbul.